

Rab Virág

**A brüsszeli nemzetközi pénzügyi konferencia
előkészítése**

**Bankárok és pénzügyi szakemberek kulcsszerepe az
I. világháborút követő együttműködési politika
alakításában**

Az 1920 szeptemberében és októberében megrendezett brüsszeli nemzetközi pénzügyi konferencia, mely olyan nagy horderejű probléma megoldására vállalkozott, mint a háborúban összeomlott európai gazdaság talpra állítása, két szempontból is különleges. Egyrészt határkönek tekinthető az európai együttműködési politika történetében, ha úgy tetszik annak első állomása.¹ Másik érdekessége, hogy bár a Nemzetek Szövetségének égisze alatt került megrendezésre, kezdeményezése és teljes előkészítése néhány prominens gazdasági szakember és bankár ambícióinak és intenzív diplomáciai tevékenységének köszönhető.

Az európai együttműködés, összefogás gondolata közvetlenül az első világháborút követően gyakorlatilag ismeretlen volt. A párizsi békekonferencia, szerkezete, működése, s egész légköre is ezt érzékeltette. Ám miután a háború által előidézett problémák Európát a gazdasági katasztrófa szélére sodorták, így azok a pénzügyi szakemberek, akik már korábban sem értettek egyet a politikusok sok esetben megrögzött és elavult módszereivel, éltek a kezükben lévő eszközökkel (tudás, tapasztalat, kereskedelmi érzék, s nem utolsó sorban az intézmény, amelynek élén álltak) és összefogtak Európa talpra állításáért.

Ez az együttműködés néhány olyan, a világ különböző pontjain tevékenykedő bankár levelezésével indult, akik ekkor még szinte alig ismerték egymást. Idővel azonban leveleik hangvétele egyre intimebbé vált és találkozásaik is megszorodtak, ami arra enged következtetni, hogy egyre olajozottabban működő kooperáció alakult ki közöttük.

A meghatározó pénzügyi szakemberek 1919 áprilisának végétől sorra váltották a leveleket az európai helyzet legégetőbb problémáival kapcsolatban. Frank A. Vanderlip,² a New York-i National City Bank elnöke által kidolgozott tervezet volt az egyik első olyan próbálkozás, mely az európai reorganizációt egy nemzetközi összefogás keretében képzelte el. Vanderlip elképzelésének főbb gondolatait először 1919 áprilisában osztotta meg európai kollégáival.³ Ezekben a levelekben a szétzilált európai gazdaság káros következményeit ecsetelte, nevezetesen a bolsevizmust, ám konkrét választ a helyzet megoldására nem adott. Mindössze azt hangsúlyozta, hogy egyes-egyedül

¹ R.S. SAYERS: *The Bank of England 1891-1944*. Cambridge University Press, 1976. Volume 2. 153.

² Frank Arthur Vanderlip (1864-1937) pályája kezdetén a *Chicago Tribune* riportere és rövid ideig pénzügyi szerkesztője lett. A *Tribune*-nél töltött évek alatt a pénzügyi témákról szóló írásai szereztek neki hírnevet. Ugyanakkor politikai gazdaságtant is hallgatott a Chicago-i Egyetemen, így később az *Economist* szerkesztője lett. Négy évet töltött a Pénzügyminisztériumnál majd a National City Bank alelnöke lett New York-ban. Mielőtt betöltötte a státuszt, ellátogatott az összes európai fővárosba, és tanulmányt készített az európai pénzügyekről. Utazása során anyagot gyűjtött egy üzleti témájú cikksorozathoz, amely a *Scribner's Magazine*-ban jelent meg "Az amerikai kereskedelmi invázió" címmel. Könyvben is kiadták, és több nyelvre lefordították. 1909-ben a National City Bank elnökének választották. Több nagyvállalat és szervezet igazgatója és vagyonkezelője volt New York-ban, Washingtonban és Chicago-ban. (Booth, Charles Edwin: *The Vanderlip, Van Derlip, Vander Lippe Family in America* New York, 1914.) Legismert munkái: *What happened to Europe?* New York, MacMillan Co., 1919. Egyéb ismert művei: *What next in Europe?* New York, Harcourt, Brace and Company, 1922, *Reconstruction*, New York, National City Bank of New York, 1918, Vanderlip és John Williams: *The Future of our Foreign Trade, a Study of our International Balance in 1919*, New York, 1920.

³ NBVA, Dossier 102, Doos 41, Vanderlip to Lamont, 21 May 1919.

a gazdasági, pénzügyi szituáció rendezése lehet a kulcs a nemzeti, és a nemzetközi szintű problémák kezeléséhez.

Vanderlip 1919 májusára összeállított egy memorandumot, amit eljuttatott, mindazokhoz, akik közreműködésére feltétlenül számított terve kivitelezésében.⁴ Ebben nyolc olyan elvet fogalmazott meg, melyek szem előtt tartását a leglényegesebbnek tartotta, s kidolgozta egy nemzetközi hitel kibocsátásának feltételeit is.

A New York-i bankár egy merőben új megközelítést alkalmazott, amikor azt állította, hogy Európa nemzeteinek problémáit lehetetlen külön-külön megoldani, csak Európa egységességének figyelembevételével. Ezt a gondolatát Vanderlip a következő hasonlattal tette érzékletese: „*A tűz mindenki számára veszélyforrást jelent, ha a tűzriasztót csak egyetlen házba építjük be. Ahhoz, hogy mindenki védve legyen, minden egyes házba be kell építenünk, máskülönben senki sem lesz biztonságban.*”⁵ Abban az esetben ugyanis, ha bármelyik európai országban kudarcba fullad az ipar újjáélesztésének terve, az súlyos, a többi nemzetre is hatással lévő társadalmi, és politikai következményekkel járhat, egyik legsúlyosabb következménye pedig a gazdasági biztonság megszűnése lehet Európában.

Vanderlip memorandumában az első, irányadó elv, tehát az európai szituáció egységes kezelése volt. Ezen kívül még hét olyan princípiumot említett, amelyeket követendőnek tartott. A hitelezés kérdésében több körülményre is felhívta a figyelmet. Egyrészt a szükséges hitel nagyságára és annak gyors előteremtésére való tekintettel igen kockázatosnak tartotta a kormányok bevonását a kölcsönkibocsátás folyamatába. A magán beruházók közreműködését sokkal előnyösebbnek ítélte, ám a biztonság, a garanciák legszigorúbb figyelembevétele mellett. Másrészt lényegesnek tekintette, hogy a szóban forgó kölcsönöket mérsékelt kamatra bocsássák ki, s azt is kívánatosnak tartotta, hogy a különböző országok számára egységes feltételek alapján menjen végbe a kölcsönzés. A hitelek mértékét Vanderlip a minimumra kívánta csökkenteni, és ezzel párhuzamosan kijelentette, hogy a kölcsön nem használható fel a költségvetési deficit finanszírozására, csakis az ipar és kereskedelem tényleges működtetésére.⁶

Végeredményben egy olyan konstrukciót ajánlott, amely a rászoruló országok számára a legszükségesebb nyersanyagokat és termékeket biztosítja.⁷ A támogatást kérők igényeinek és a támogatók lehetőségeinek felmérésére és összehangolására javasolta egy nemzetközi szervezet⁸ felállítását. A segítségnyújtást elsősorban azoktól az országoktól várta, melyekben a kereskedelmi

⁴ Memorandum in regard to an International Loan. 1 May 1919, NBVA, Dossier 94, Doos 6.

⁵ Memorandum in regard to an International Loan. 1 May 1919, NBVA, Dossier 94, Doos 6.

⁶ A memorandum részletesen kitért egy nemzetközi hitel folyósításának tervére is, amit ebben a munkában mellőzünk, mivel az a jövőbeni partnerekkel való tárgyalások során több átalakuláson ment keresztül. Az alapelvek azonban, mindvégig meghatározó gondolatai maradtak az elképzelésnek. Sőt a későbbiekben alapul szolgáltak a hasonló tárgyú tervezetekhez is.

⁷ Vanderlip tervének prezentációja a De Nederlandsche Bankban: 26 mei 1919, NBVA, Dossier 94, Doos 6.

⁸ International Loan Commission.

mérleg és a valutaárfolyam kedvezően alakult. Az amerikai bankár értelmezésében a támogatott országok közé tartozott: Belgium, Franciaország, Olaszország, Németország, Ausztria, Magyarország és Románia, míg a támogatók közt szerepelt az Egyesült Államok, – amelyet az első helyen említett –, néhány Dél-Amerikai állam és az Ázsiai gyarmatok, de ide sorolta a semleges államokat, Hollandiát, Svájcot és a három skandináv államot is, s esetleg Angliát.

A támogatást igénylő országok számára az árut a fenti országok kormányai hitelezték és 5-10-15 éven belül alacsony kamaton (6%) kellett volna törleszteni az adósságokat. A hitelben részesülő országoknak természetesen garantálniuk kellett tartozásuk teljes kifizetését, melynek metódusát Vanderlip szintén kidolgozta.⁹

Vanderlip, elképzeléséről egy személyes találkozó alkalmával részletesen beszámolt a holland bank kormányzójának, Gerard Visseringnek, aki az információt azonnal továbbította Londonba, a Bank of England kormányzója felé.

Nem véletlen, hogy Vanderlip éppen Amszterdamban keresett partnert programja megvalósításához. Hollandia ugyanis a háborút követően is igen népszerű volt a gazdasági-, kereskedelmi szférában tevékenykedők számára. Egyrészt azért, mert rendkívüli gazdasági vonzerővel rendelkezett, másrészt – ez volt a meghatározóbb –, mint az első világháború folyamán semleges ország, kereskedelmi tevékenységének szinte nem voltak politikai korlátai. Ezen túl Hollandia kedvező földrajzi elhelyezkedése is hozzájárult ahhoz, hogy a háborút követően a pénzügyi szakemberek leggyakrabban látogatott „zarándokhelyévé” vált.

Meggyőződésünk az is, hogy Hollandia népszerűsége mindenekelőtt Gerard Vissering személyének és ambícióinak köszönhető, aki példátlanul hosszú ideig, 19 éven keresztül állt a De Nederlandsche Bank élén. Ebben az időszakban (1912-1931) fáradhatatlan intenzitással dolgozott azon, hogy egy nagy nemzetközi összefogás eredményeképpen megvalósulhasson a világgazdaság reorganizációja. Ehhez kifinomult diplomáciai érzéssel, hosszú évek pénzügyi tapasztalatával, páratlan kereskedelmi érzéssel rendelkezett. Mindezen túl egy politikamentes központi bank volt a kezében, mely, mint a bankárok bankja Hollandiában a legmagasabb pénzügyi fórumként funkcionált.

Vissering mindent megtett azért, hogy Vanderlip tervét támogathassa, s ezt két körülmény is igazolja. Egyrészt, hogy a tervet még 1919 májusban a De Nederlandsche Bank ügyvezető igazgatósága elé került, s hogy ugyanebben a hónapban Vanderlip már személyesen ismertethette

⁹ Emellett a terv mellett, született egy másik program is, ami a háborúban felhalmozódott adósságok kérdését kívánta rendezni.

projektjét a bank döntéshozó munkatársai előtt.¹⁰ Másrészt, hogy Vanderlip memorandumához a holland bankelnök számos írásbeli megjegyzést fűzött, tehát komolyan foglalkozott a kérdéssel.¹¹ Érdeemes megemlíteni, hogy bár az angol és amerikai kormányhoz is eljutott a memorandum, nem reagáltak rá s a párizsi visszhang sem volt túl biztató. A tervbe beavatott holland szakemberek egyikének, Kröller javaslatára megfontolás tárgyává tettek egy konferenciát, ahová az érdekelt országok képviselőit várták Vanderlip ötletének gyakorlati megvalósítása végett. A tanácskozás helyszínéül Amszterdamot javasolták, mivel a párizsi atmoszférát nem tartották megfelelőnek.¹²

Az események menete akkor torpant meg, amikor a holland cégtulajdonos ter Meulen párizsi tapasztalatai még inkább megerősítették azt a feltételezést, hogy Vanderlip tervét Franciaország nem támogatja. A terv bukását nyár végére, végül épp az USA elutasítása eredményezte. Azt a tényt, hogy az egyik első együttműködési kísérletnek többen a leendő partnerek közül még esélyt sem adtak, a hollandokon kívül J. M. Keynes sajnálta, aki ekkor, egészen 1919. június 7-ig a párizsi békekonferencia hivatalos képviselője volt.

Ebben az időszakban Vissering az amerikai pénzvilág egy másik prominens személyiségével is kontaktusba került. Paul M. Warburg hamburgi útja során szerzett tapasztalatát osztotta meg holland kollégájával, nevezetesen, hogy a német összeomlás elkerülhető, és hitelekkel Németország talpra állítható.¹³ Fontos megjegyezni, hogy Warburg német származású volt. S bár New York egyik legismertebb és legelismertebb bankárainak egyike volt, Európával kapcsolatos nézeteivel általában egyedül maradt. Sőt, származása miatt szakmai pályáján több alkalommal ellehetetlenítették. Így az USA háborúba való belépését követően egy szenátor támadásainak eredményeképpen meg kellett válnia a Federal Reserve Board-on betöltött magas rangú tisztségétől. A háborút követően pedig mindenekelőtt család újraegyesítés céljából kereste fel Németországot.

A másik fontos amerikai bankember, Fred. I. Kent, Warburg közeli kollégája volt, aki ezekben a hetekben ismertette Visseringgel tervét, melynek elnevezése: „American Credit Organization”¹⁴.

A fél éve zajló diplomáciai tevékenység során szerzett tapasztalatok eredményeképpen Vissering papírra vetett néhány olyan kérdést, amelyeket a fennálló gazdasági problémák közül ő a leglényegesebbnek vélt. Ezek között szerepelt a nemzetközi kereskedelem reorganizálásának

¹⁰ Lásd 7. lábjegyzet

¹¹ September 1919, NBVA, Dossier 94, Doos 6.

¹² Egy, a háború alatt semleges ország jóval alkalmasabb volt egy ilyen tervezet megtárgyalására, mint a – Keynes jelzőjével élve – lidércnyomásos konferencia helyszíne, Párizs.

¹³ „Labour and foreign exchange”, Warburg to Vissering, NBVA, Dossier 102, Doos 41.

¹⁴ Ez egy olyan szervezet, melynek célja az USA-ból származó Európát célzó alapvető exportcikk (gabona, hús, pamut stb.) finanszírozása, és az USA exportkereskedelmének elősegítése, Európa gazdasági rekonstrukciója érdekében. NBVA, Dossier 102, Doos 42.

kérdése: többek közt az, hogy azok az országok, melyek korábban nem rendelkeztek önálló valutával s azok, amelyeknél az árfolyam ingadozás szélsőséges méreteket öltött vajon hogyan lesznek képesek eladni vagy vásárolni. Kompenzációs árucseréket kötnek-e, vagy egy közvetítő valuta felhasználása mellett döntenek. Vissering lényeges kérdésnek tartotta azt, is, hogy az Európa talpra állításához elengedhetetlen kölcsönöket vajon a magánbankok vagy a kormány fogja-e rendelkezésre bocsátani, s vajon a magánbankok képesek lesznek-e eleget tenni a kívánalmaknak. Ám ha a kormányok is részt vállalnak a hitelezésben, akkor vajon ők diktálják-e a feltételeket, vagy a szabályok egységesen lesznek meghatározva és egy nemzetközi felügyelő szerv végzi majd a kontrollt? S vajon az aranynek, milyen szerepe lesz a jövő pénzügyi és kereskedelmi életében? Véleményünk szerint azonban a két leglényegesebb kérdés egy nemzetközi pénzügyi konferencia, esetleg egy nemzetközi valutakonferencia szükségességének gondolatát boncolgatta.¹⁵

1919 október elejének eseményei arról tanúskodtak, hogy az eddig érintett pénzügyi szakemberek és bankárok elérkezettnek látták az időt egy alapos, mély szakmai eszmecserére. Egyre másra keresték egy személyes találkozó lehetőségét. Kent Amszterdamba látogatása indította el azt a folyamatot, amelynek eredményeképpen Vissering egy kis házi konferenciát szervezett. Először Warburggal egyeztetett, aki még Hamburgban tartózkodott, majd Keynest sikerült bevonnia a programba, aki ezekben a napokban tett pontot – a pár hónappal később nagy port kavart munkája – „A békeszerződés gazdasági következményei”- végére. A Kenttel való konzultáció eredményeképpen kapcsolódott be a tárgyalásokba Raphael Georges Lévy Franciaországból.

Az a két informális találkozó, mely a fentiek eredményeképp létrejött, a brüsszeli konferencia közvetlen előzményének tekinthető. Az első összejövetelre 1919. október 13-14-én, a másodikra néhány héttel később, november 2-3-án került sor. Fontos hangsúlyoznunk, hogy a megbeszélések mindkét alkalommal informális jelleggel, szigorúan bizalmasan, a sajtó kizárásával zajlottak. A tárgyalások helyszíne, érzékeltetve, hogy a szervező, nem bankelnöki pozíciójában cselekedett, nem a bank épülete, hanem Vissering háza volt.

A megbeszélések eredménye az a memorandum volt, mely egy formális nagy nemzetközi konferencia összehívására kérte fel a Népszövetséget. Az irat 1920. január 15-21. között minden érintett ország kormányához eljutott és ezzel párhuzamosan nyilvánosságra került. A memorandum az Európa talpra állításának feltételeit taglaló néhány általános gondolaton túl, pár megjegyzést is tett a nemzetközi hitelezés, mint válságkezelő megoldás kérdésében.

¹⁵ 11 Vraagpunten. 7 September 1919, NBVA, Dossier 102, Doos 41.

Magát az iratot egyrészt a tanácskozó felek, másrészt az általuk képviselt országok jó néhány prominens személyisége szignálta.¹⁶

Az első találkozón Visseringen, Kenten, Warburgon, Levy-n és Keynes-en kívül jelen volt még C. E. ter Meulen, az amszterdami Hope&Co cégtől, és a De Nederlandsche Bank ügyvezető igazgatói: J. van Vollenhoven, P.J.C. Tetrode és G.H.M. Delprat.¹⁷

A résztvevők már az októberi összejövetelen elhatározták, hogy készítenek egy memorandumot, amely nagy vonalakban tartalmazza az európai rekonstrukcióval kapcsolatos megfigyeléseiket és tapasztalataikat, majd eljuttatják azt két olyan szervezethez, melyek döntő szerepet játszhatnak a tárgyalt kérdések rendezésében. Az egyik szervezet, ahová el is jutott az irat, a Népszövetség volt, a másik a Jóvátételi Bizottság.

Abban is megállapodtak, hogy szélesebb alapot teremtenek a leglényegesebb kérdések megtárgyalásához, nevezetesen újabb találkozót szerveznek, még több szakértő bevonásával. A cél az első világháború alatt semleges országok megnyerése volt, úgy, mint Svájc és a három skandináv állam: Dánia, Norvégia és Svédország. Olyan szakértőket kívántak meghívni, akik tájékozottak voltak saját országuk gazdasági kondíciói tekintetében, s akik bizalmasan tudták kezelni a kérdést. A konferencia szigorúan titkos jellegét ugyanis továbbra is fontosnak tartották megőrizni, ezért a békekonferencia dán, norvég és svéd képviselőinek meghívása mellett döntöttek. A hadviselő és vesztes országok közül nehéz lett volna eldönteni kiket hívjának meg, így egyelőre nem terjesztették ki jobban a résztvevők körét. Érdekes, hogy az októberi találkozón Vissering két alkalommal is rákérdezett arra, hogy Németországot, amivel kapcsolatban a legtöbb kérdés felmerült, esetleg Ausztriát meghívják-e a következő tanácskozásra. Ám a válasz angol, francia és amerikai részről is elutasító volt. Az indoklásban mindkét esetben az volt a döntő, hogy se Németország, se Ausztria nem tagjai a Népszövetségnek, ezért a jelenlétük nem kívánatos.

A megbeszélések pontos tárgya egy nemzetközi hitelszervezet létrehozására vonatkozott. Valójában az volt a kérdés, hogy azok a prominens gazdasági szakemberek, akik Európa pénzügyi talpra állításában segédkezhetnek, vajon azonos állásponton vannak-e a leglényegesebb kérdésekben, s hogy hajlandók-e bármilyen formában együttműködni a nehézségek leküzdése érdekében.

A találkozón készült jegyzőkönyv szerint bár mindannyian más-más nézőpontból közelítették meg a kérdést, de abban egyetértettek, hogy a nemzeti valuták, valutaárfolyamok kérdése elsődleges fontosságú. Az aranyalap elhagyása, a valuták egyre fokozott leértékelődése, a nemzetközi kereskedelem számára leküzdhetetlen akadályokat jelentett. Ennek következtében a jelenlévők

¹⁶ A memorandumról részletesebben lásd. Rab Virág: Memorandum a nemzetközi összefogás szükségességéről. Adalékok az első világháborút követő gazdasági, pénzügyi rekonstrukció történetéhez. In: Kutatási füzetek, Pécs, 2005. (megjelenés alatt)

¹⁷ Az amszterdami informális találkozó jegyzőkönyve 13/14 October 1919, NBVA, Dossier 94, Doos 6.

közül többen a barter, vagyis a kompenzációs csereügyletek gyakorlatában látták a megoldást. E mellett felmerült, a nagyobb mennyiségű hitelek folyósításának lehetősége is. A megbeszélés végére ez utóbbi megoldásban maradtak, de még mindig kérdés volt, hogy ki és milyen feltételek mellett hajlandó kölcsönt kibocsátani. Az amerikaiak részéről a legfontosabb problémát a garancia kérdése jelentette.

A tárgyalás során az adósságok kérdése váltott ki komolyabb vitát. Keynes azt javasolta, hogy csökkentsék a tartozásokat, sőt Anglia törölje el a szövetségesei valamennyi hátralékát, s ezzel párhuzamosan az USA is engedje el Nagy-Britannia adósságait. Az európai gyökerekkel rendelkező amerikai, Warburg, erre határozottan kijelentette, hogy ebben az USA biztosan nem vesz részt. Kent, a másik amerikai résztvevő ezt megerősítette. Hosszas disputa után Warburg megállapította, hogy a kamatok eltörlése lehet a legvégső, ameddig Amerika – nézete szerint – elmegy.

Több elvarratlan szál is maradt a tanácskozás során, ám a találkozó mégis rendkívül eredményesen zárult. Egyrészt sikerült minden résztvevőnek kinyilvánítania álláspontját a leglényegesebb kérdésekben, másrészt úgy tűnt egy dologban egyetértenek, hogy össze kell fogniuk. Warburg mondta ki azokat a szavakat, amelyeket valamennyien osztottak, nevezetesen: „*Európa bankárainak össze kellene jönniük, hogy – mint orvosok a beteg ügyében – megítéljék a jelen helyzetet.*”¹⁸ Kétségtelen, hogy ezzel a jövőbeni együttműködésre célzott. Azt azonban, hogy ez a célzás konkrétan a tervezett konferenciára vonatkozott-e, vagy egy általánosabb értelemben vett együttműködésre, amely a problémamegoldás új alternatíváját kínálja, nehéz megmondani.¹⁹

A néhány héttel későbbre tervezett újabb találkozó meghívói magánlevélként mentek ki Kent, Warburg, Lévy, Keynes, ter Meulen és Vissering aláírásával.²⁰ A helyszín újfent Vissering háza volt, az időpontját, 1919. november 2. 16 órában határozták meg. A konferencián jelen volt Kent, Keynes, Wallenberg a stockholmi Enskilda Banktól Svédországból, Patrick Volckmar a Norske Handelsbanktól Norvégiából, E. Glückstadt a Danske Landsmandsbanktól Dániából, R. de Haller a Bankque Natonale Suisse-től, Svájcban, aki magával vitte Gèorges Pitet-et Genfből. Warburg időközben kénytelen volt visszatérni az USA-ba, és Lévy sem tudott megjelenni felesége betegsége miatt. R. H. Brand, a londoni Lazard Brothers&Co cégtől, aki bővítette volna a tárgyalók körét, az utolsó pillanatban szintén visszavonult, bár a tervvel szimpatizált.

¹⁸ Conference on the Problem of International Credit Organization. 13 October 1919, Amsterdam jegyőkönyv 8. oldal NBVA, Dossier 94, Doos 6, idézi még Péteri György: Montagu Norman szerepe és koncepciói 510. In: A Magyar Nemzeti Bank Története I. Közgazdasági és jogi könyvkiadó Bp, 1993.

¹⁹Magából a jegyőkönyvből nem derül ki, mégis szeretnénk Péteri Györggyel egyetérteni, aki ez utóbbi elképzelést tartja valószínűbbnek. Péteri i.m. 510.

²⁰ A meghívólevél kelt: Amsterdam, 14th October 1919, NBVA, Dossier 94, Doos 6.

Ez alkalommal már sikerült határozottabb mederbe terelni a beszélgetést és alaposan végiggondolni a memorandum tartalmát. A tárgyalás középpontjában ezúttal is a nemzetközi kölcsön kérdése állt. A semleges országok Amerikához hasonlóan nagyon óvatosan kezelték a hitelező szerep vállalásának kérdését. Bizonytalanságukat Keynes és az amszterdami szakértők úgy kívánták eloszlatni, hogy felhívták a figyelmet Európa rendkívül súlyos helyzetére, a termelés beindításának közös érdekére és a bolsevizmus elleni harc szükségességére. Végül bármiféle elkötelezettség vállalása és a részletek kidolgozása nélkül Svájc, Svédország, Norvégia és Dánia is rábólintott az együttműködésre.

A legérdekesebb vitát ismét Németország kérdése váltotta ki. Pictet, kijelentette, hogy Svájc rendkívüli mértékben tart a Németországgal való versenytől. Jelenleg ugyanis Németország fele annyit kínál gépeit, mint amennyit Svájc kér a hasonlókért, azzal az egyetlen különbséggel, hogy Svájc azonnal szállít, Németország viszont hosszabb lejárattal, ami kizárólag a fennálló nyersanyaghiányának köszönhető. Abban az esetben viszont, ha Németországot ellátják nyersanyaggal, úgy a svájci ipar helyzete még kilátástalanabbá válik. Ezért Pictet azt javasolta, hogy elsőként a valutát stabilizálják, s az ehhez szükséges kölcsönt az USA jegyezze. Svédország hasonló tapasztalatokról számolt be. Kent, erre világossá tette, hogy az USA csak olyan üzlet keretében hajlandó Európának segíteni, amely minden tekintetben megbízható, s kockázatmentes. Összességében elmondható, hogy minden résztvevő megerősítette együttműködési szándékát, ám a vitákból az is világosan látszott, hogy kizárólag saját országuk gazdasági érdekeinek és a kormányok feltételezett álláspontjának szigorú szem előtt tartása mellett.

Amit határozottan kijelentettek, hogy a lehető legrövidebb időn belül összehívják egy nagy nemzetközi konferenciát, azzal a céllal, hogy megvizsgálja az érintett országok gazdasági és pénzügyi szituációját. Azt is elhatározták, hogy a memorandum minden részletet mellőzve, kizárólag fő vonalaiban körvonalazza a probléma megoldását.

A konferencia végén minden jelenlévő kézjeggyel látta el a dokumentumot, és elhatározták, hogy minden képviselt ország még néhány prominens személyiséggel aláírják. Elsősorban nem politikusokkal, mert az ügy gazdasági karakterét továbbra is meg akarták őrizni.

Az USA-ban ennek bizonyos akadályai merültek fel, mivel a békeszerződést Amerika ekkor még nem ratifikálta. Így a memorandum első bekezdése némileg módosult, vagyis a címzett a Népszövetség helyett minden érintett kormány lett.²¹ A javítást általános jóváhagyás követte, s így 44 aláírás került a dokumentumra.

A memorandum az általánosságban körvonalazott gazdasági pénzügyi nehézségeken túl hét pontba szedte azokat a javaslatait, melyek a két találkozó eredményeképpen megfogalmazódtak.

²¹ Paul Warburg táviratát idézi Meulen Keyneshez írott levelében 1919. december 5. NBAV, Doos 39.

Tulajdonképpen ezek voltak azok a javallatok, amelyeket a majdani hitelező országok fontosnak tartottak rögzíteni. Ezek a következők:

1. A tőke nagyobb hányadát, azok az országok ajánlják fel, ahol a külkereskedelmi mérleg és a valutaárfolyam kedvezően alakul.
2. Hosszú lejáratú külföldi hitel folyósítására kizárólag akkor kerülhet sor, ha az elengedhetetlen a gazdasági élet működtetéséhez. Ez a hitel azonban nem helyettesítheti azokat az erőfeszítéseket, amelyeket az országoknak saját erejükből kell véghezvinni. Az egyensúlyt csak akkor lehet helyreállítani, ha azt a valós gazdasági helyzet kényszeríti ki.
3. Éppen ezért a hitelek összegét minden esetben a lehető legminimálisabbra kell csökkenteni.
4. Segítségnyújtás kizárólag úgy lehetséges, hogy mind a hazai, mind a nemzetközi kereskedelem érintetlen maradjon a kormány beavatkozásától.
5. A hitelezés folyamatának és a kereskedelem fejlesztésének a kereskedelem szokásos csatornáin keresztül kell végbemennie.
6. Amennyiben lehetséges a hitelt felvevő országokban lakossági kölcsön folyósítása, úgy, annak olyan feltételek mellett kell működnie, hogy az, az egyén megtakarításait célozza, ellenkező esetben az infláció fokozódik.
7. A kölcsönző országoknak a lehető legnagyobb biztonságot kell garantálniuk, az alábbiak figyelembevételével:
 - a, Ezeknek a kölcsönzőknek elsőbbséget kell élvezni minden más adóssággal még a jóvátétellel szemben is.
 - b, A kölcsönhöz jutó országoknak garantálniuk kell a kamat és az amortizáció megtérítését. Ennek mértéke országonként változhat, ám Németország és az új államok esetében az import, és export illetékek kifizetése aranyban történjék.

A memorandum publikálását 1919 karácsonyára tervezték, mivel egy „békeüzenet” az ünnepnapokban nagyon stílszerű lett volna. A módosítások azonban ezt nem tették lehetővé, s a publikálásra csak 1920. január 15-21-e között került sor.²² Ezekben a napokban a legtöbb országba eljutott az irat a megfelelő kormányok aláírásával, s ezzel egy időben publikálták is. Nagy-Britanniában erre január 16-án került sor, Franciaországban néhány nappal később.²³

Időközben több kormány nem hivatalos forrásból már információkhoz jutott a memorandummal kapcsolatban, később a teljes szöveget Párizstól, New Yorkig megtáviratozták. Amerikába több csatornán keresztül is eljutott a dokumentum. Kent egyenesen Wilsonhoz juttatta el, aki az amerikai kormány elé terjesztette. December közepére az USA pénzügyminisztere, Carter

²² Az USA-ban azért nem lehetett a dokumentumot publikálni, mert még nem ratifikálták a békeszerződést, s így kissé visszás lett volna a memorandumot annak a Népszövetségnek ajánlani, amely éppen a békeszerződések fenntartása végett jött létre.

²³ 1920. január 21-én, Lévy közbenjárására.

Glass hivatalos közleményt adott ki az amszterdami memorandumban foglaltakkal kapcsolatban, melyben közölte, hogy az amerikai kormány több közvetlenül tőle származó hitellel nem kívánja Európát támogatni, ám az ellen nincs kifogása, hogy exportőrökön és bankárokon keresztül történjen hasonló. E mellett azonban olyan információk szivárogtak ki, miszerint az amerikai kormány kész támogatni azokat a magánbankokat és bankárokat, akik Európát hitelekkel segítik.²⁴ A kérdésben való tisztán látást segíti Carter Glass amerikai pénzügyminiszter álláspontjának ismertetése. 1920. január 28-án a pénzügyminisztérium feje levelében arról számolt be a New York-i Kereskedelmi Kamara elnökének, H. Fergusonnak, hogy az Egyesült Államok csak akkor hajlandó Európát támogatni, ha az erőfeszítéseket tesz a jelenlegi reménytelen helyzetből való kilábalásra. Carter Glass kijelentette, hogy Európának mielőbb hozzá kell fognia a leszereléshez, a termelés beindításához, a munkanélküliség megfékezéséhez, tehát minden olyan probléma rendezéséhez, amely önerőből megoldható. Kijelentette, hogy Amerika nem veheti az egész világ gondjait a vállára, s hogy az árfolyam ingadozások miatt csak olyan országgal hajlandó kereskedni, amely a termékekért készpénzzel fizet. Amennyiben Németország az adósságát nem képes kifizetni, úgy a terheket addig kell csökkenteni a szövetségeseknek, amíg egy olyan összeget nem határoznak meg, amit már képes rendezni. Mindezek szem előtt tartása esetén az USA pénzügyminisztériuma nem fogja megakadályozni, hogy képviselőket delegáljanak egy nemzetközi konferenciára.²⁵

1920 első hónapjában tehát még mindig nem volt sínen a tervezett nemzetközi konferencia ügye. Az előkészítést nemcsak a kormány együttműködésbe való bevonása nehezítette, de azok a kijelentések, is, melyek a memorandum lejárását célozták. Január közepén, végén elsősorban Németország részéről hangoztak el olyan nyilatkozatok, melyek szerint a memorandumban foglaltakat tisztán az önérdék szülte, s hogy a semleges országok vissza akarnak élni más országok szorult helyzetével, a gazdasági haszon reményében.²⁶

A brit kormány fele Brand közvetítette.²⁷ A miniszterelnök és a külügyminiszter tárgyalásainak eredményeképpen Nagy-Britannia kormánya kijelentette, hogy kész egy delegációt felállítani és egy nemzetközi konferencián részt venni, ha az egy semleges ország vagy a Nemzetek Szövetségének felkérésére történik. Anglia azt is fontosnak tartotta közölni, hogy jelenleg is tárgyalásokat folytat Kanadával, az USA-val és Franciaországgal egy osztrák és

²⁴ Vissering feljegyzése 1919 november/december, NBVA, Dossier 102, Doos 41.

²⁵ Carter Glass to H. Ferguson. 28 January 1920, NBVA, Dossier 102, Doos 41.

²⁶ Ennek cáfolataival találkozhatunk többek között a *Handelsblad* című holland napilap hasábjain 1920. január 24-én.

²⁷ Érdemes megjegyezni, hogy miután J.M. Keynes „A békeszerződés gazdasági következményei” című munkájában igen éles hangú kritikát fogalmazott meg, többek között a brit kormánnyal szemben is, így könyvének megjelenését követően (1919. karácsonya) nem volt alkalmas arra, hogy a brit kormány felé közvetítse a memorandumot. Brand és Robert Cecil gyűjtötték az aláírásokat a dokumentumra és ők is adták azt át a kormánynak.

államközi és egy lengyel áruhitel kérdésében, s hogy számára a legfontosabb körülmény az, hogy az Amerikai Egyesült Államok részt vegyen az együttműködésben.²⁸

1920. február 13-án a Népszövetség bejelentette a konferencia összehívását. Fontos megjegyezni, hogy a holland kormány, Vissering lelkesedésével szemben igen tartózkodó volt a kérdésben. Nem egyszer kinyilvánította, azt a nézetet, miszerint nem szeretne zászlóvivőjévé válni a támogatási politikának.²⁹ Ezért többeknek megkönnyebbülést hozott, az a Népszövetség által február közepe táján küldött információ, miszerint a tervezett konferencia helyszíne nem Hollandia lesz, hanem Belgium.³⁰

1920. március 2-án ter Meulen meghívást kapott a megrendezésre kerülő konferencia szakértői bizottságába. A hónap végére az is eldőlt, hogy a konferencia Brüsszelben kerül megrendezésre. Végül annak a szimpóziumnak az alelnöke, mely kijelentette, hogy a sikeres gazdasági rekonstrukció kizárólag egy nemzetközi összefogás révén valósulhat meg, Gerard Vissering, a De Nederlandsche Bank kormányzója lett.

Összegzésképpen érdemes hangsúlyoznunk, hogy amint a kérdés politikai szintre emelkedett, úgy megszorodtak a kételyek, és a partnerek közti bizalmatlanság is. Minden ország kizárólag az USA támogatásának függvényében volt hajlandó az együttműködést felvállalni, s az egyéni segítségnyújtást egytől egyig a privát banki- és pénzügyi szférára korlátozták, ugyanúgy, ahogy maga az USA is.³¹ Ezek szerint a problémákkal való őszinte szembenézés, és a felelősség felvállalása a politikusok oldaláról egyelőre nem történt meg, s ezek az előjelek nem voltak túl biztatóak.

²⁸ Brand to Vissering. 12 February 1920, NBVA, Dossier 102, Doos 41. Az eredeti levél, amelyet Chamberlain, a pénzügyminiszter írt Brandnek még negatívabb. Hosszan ecseteli pl., hogy a memorandum tartalmát túlzónak tartja, s abban a dologban rendkívül határozott, hogy csak azért, hogy másokat támogasson, nem fog saját népére még súlyosabb adókat kivetni. Majd többszörösen hangsúlyozza, hogy kizárólag akkor működik együtt, ha az USA is részt vesz a kooperációban. 11 February 1920, NBAV, Dossier 102, Doos 42.

²⁹ Ezt elsősorban a külügyminiszter, Beaufort álláspontra tükrözte.

³⁰ 20 March 1920, NBVA, Dossier 102, Doos 41.

³¹ Persze Európa országa rendkívül nehéz helyzetben voltak, egyrészt nagymennyiségű amerikai adóssággal voltak megterhelve másrészt óriási tőkehiánnyal küzdöttek.